

Ніна Олександрівна. – Чернівці, 2006. – 20 с.

8. Скорук І. Д. Динаміка антропонімікону м. Луцька в ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Скорук Ірина Денисівна. – К., 1999. – 17с.

9. Суперанская А. В. Имя – через века и страны / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1990. – 192 с.

10. Суперанская А. В. Личные имена в официальном и неофициальном употреблении / А. В. Суперанская // Антропонимика : сб. статей / [отв. ред. В. А. Никонов и А. В. Суперанская]. – М. : Наука, 1970. – С. 180–188.

11. Теория и методика ономастических исследований / [отв. ред. А. П. Неподкупный]. – М. : Наука, 1986. – 256 с.

12. Цивільний кодекс України : Коментар. – [вид. 2-е із змінами станом на 15 січня 2004р.]. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2004. – 856 с.

13. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття [монографія] : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук. Київ – 1969 / Чучка Павло Павлович. – Ужгород : ТОВ «Папірус», 2008. – 671 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Чорноус Оксана Вячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри філософських та гуманітарних дисциплін ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету».

Коло наукових інтересів: актуальні питання регіональної ономастики Кіровоградщини.

ЛІНГВОДИДАКТИКА

УДК 811.161

ВИВЧЕННЯ МОВИ ТВОРІВ ЛЕСІ ВОРОНИНОЇ НА ЗАНЯТТЯХ ГУРТКА

Ганна ВОЛЧАНСЬКА (Кропивницький)

У статті схарактеризовано особливості позакласної роботи з української мови в сучасній школі, визначено типові риси проведення інтегрованих (українська мова і

література) занять у гуртках; визначено методичні аспекти вивчення мови творів Лесі Ворониної на заняттях гуртка; запропоновано орієнтовний план-конспект одного засідання гуртка.

Ключові слова: позакласна робота, гурткова робота, власні назви.

Hanna Volchanska

EXPLORING THE LANGUAGE OF LESIA VORONYNA'S WORKS AT UKRAINIAN LANGUAGE SOCIETY CLASSES.

Extracurricular work is an integral part of teaching Ukrainian Language and Literature to secondary school students. It follows classroom lessons and serves to broaden, extend and improve school students' knowledge. Moreover, it promotes integrated learning, particularly the possibility to combine Ukrainian Language and Ukrainian / World Literature classes.

Rather free format of conducting such extracurricular classes allows the teacher to experiment with formats, methods, to adjust basic scheme of text analysis to definite tasks, make their own accents.

This year pupils are learning Ukrainian Literature according to the new State program for secondary school (Cabinet of Ministers decree № 1392 on 23 November 2011) which follows the State standard for secondary and high school teaching.

The pupils of the 5-th and 6-th grade will correspondently explore the works of Lesia Voronyna, a contemporary children writer. After school students have discussed these stories at regular Literature classes, they can discover language peculiarities of the works at the Language Society meeting. Pupils can be suggested to survey anthroponyms, toponyms, zoonyms and other proper names which they have come across while reading.

Methods and approaches can vary: exciting teacher's stories about the language of Lesia Voronyna's stories, pupil's reports, pupil's own researches, group analysis of the selected linguistic phenomena.

The paper provides a scheme for conducting a Language Society meeting on this issue.

Key words: extracurricular work, language society, proper names.

Позакласна робота з української мови та літератури є обов'язковою складовою організованого навчально-виховного процесу школи. Вона проводиться паралельно з класною і слугує засобом розширення, поглиблення й удосконалення знань, здобутих учнями в школі. Якими б змістовними і методично доскональними не були уроки мови та літератури, учитель не досягне

бажаних наслідків, якщо не організує систематичної й багатогранної позакласної роботи.

У світлі останніх тенденцій реформування освіти, коли частина вчених-філологів висловлює думку про інтегроване навчання, зокрема об'єднання української, зарубіжної (світової) літератур та української мови, саме гуртки можуть бути взірцями такої інтеграції.

Теоретичні аспекти організації і проведення позакласної роботи неодноразово ставали предметом уваги учених. Свій вклад у розвиток теорії та практики позакласної роботи з мови внесла низка українських і зарубіжних лінгводидактів, що досліджували методику позакласної роботи в навчанні української (А. Гамалій, І. Лопушинський, В. Мельничайко, І. Олійник, Г. Передрій та ін.), російської (Л. Григорян, Т. Онищенко, М. Ушаков), іноземних мов (М. Андрєєва, А. Воєнкова, Р. Златогорська, О. Кудрявцева, Є. Ружин, С. Савіна). Наразі методичного осмислення потребують твори сучасних українських авторів, твори яких нещодавно були додані до шкільної програми [9].

Метою цієї розвідки є визначити найбільш оптимальні методи позаурочного вивчення творів Лесі Ворониної в школі. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначити місце творів Лесі Ворониної в системі творів, що пропонуються до класного та позакласного вивчення в школі; 2) схарактеризувати особливості проведення гурткової роботи з української мови та літератури; 3) укласти орієнтовний план-конспект засідання мовного гуртка, присвяченого обговоренню творів цього автора.

Одним із найбільш ефективних видів позакласної роботи з української мови та літератури є мовний гурток, на заняттях якого учні мають можливість займатися дослідницькою діяльністю, вивчати місцеві діалекти, топоніми, антропоніми тощо.

Досить цікавим об'єктом вивчення на заняттях гуртка як із лінгвістичного, так і з літературознавчого погляду є літературні власні назви,

або поетоніми. Власні назви супроводжують нас усе життя, уявити словниковий фонд без пропріальної лексики неможливо, тому що вона становить важливу частину будь-якої мови. Різні розряди онімів входять до складу літературних творів, часом відіграючи чільну роль в осмисленні художнього задуму письменника й ідеї твору в цілому.

Під *позакласною роботою з мови* більшість методистів розуміє спеціально практиковані в позаурочний час заходи, які мають свій зміст, не завжди передбачений навчальною програмою, специфічні форми, методи, спрямовані на розширення і поглиблення відповідних знань, умінь та навичок учнів [3; 6; 7].

Відносно вільний формат проведення занять такого гуртка надає вчителю можливість експериментувати з формами та методами проведення, право відійти від традиційної схеми аналізу тексту, зробити власні акценти в дослідженні словесної тканини твору.

Методисти Т. Бугайко, Є. Пасічник, О. Бандура, Н. Волошина та інші наголошують, що одним із шляхів аналізу художнього тексту, що передбачає дослідження словесної тканини художнього твору, є мовностилістичний. Використання мовностилістичного аналізу забезпечує повноту вивчення художнього тексту, розвиток мовлення, самостійної роботи учнів, їхніх творчих літературних здібностей, розвиток інтелектуального й морального рівня, пізнавальних можливостей.

У 2016/2017 навчальному році (як і в попередньому) вивчення української літератури здійснюється за новою навчальною програмою для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392), затвердженою наказом Міністерства від 06.06.2012 р. № 664 на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої.

У 5-му та 6-му класі, відповідно до змін у програмі, учні вивчатимуть твори сучасної письменниці Лесі Ворониної, книжки якої здобули

прихильників серед юних читачів по всій Україні. У зв'язку із цим варто навести фразу, якою письменниця озвучила свою авторську позицію: «... я дуже сподіваюсь, що мої фантастичні історії не розчленують на «тему» та «ідею». І що в дітей не пропаде до них інтерес» [8].

Леся Воронина належить до найпопулярніших вітчизняних дитячих письменників [2]. Пише для дітей, бо вважає, «що найкращі люди – це діти й підлітки, вони щирі й безкомпромісні. Вони вірять, що світ можна змінити на краще, вміють дружити й жертвувати собою заради іншого, сприймають життя оголеними нервами. Це вже потім на людині наростає захисний панцир і вона вчиться йти на компроміси, пристосовуватися й відмовлятися від найцінніших речей заради грошей, слави, посади...» [8].

У 5-му класі для позакласного читання пропонується пригодницька повість Лесі Ворониної «Таємниця Пурпурової планети». Новою в програмі 6-го класу є повість Лесі Ворониної «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9».

Після того, як учні 5–6 класів на уроках позакласного читання з української літератури ознайомилися з творами Лесі Ворониної, можна запропонувати школярам вивчити особливості мови дитячих повістей письменниці. Для цього з учнями доречно провести дослідницьку роботу з виявлення антропонімів, топонімів, зоонімів та інших власних назв, які учні знайшли, читаючи твори авторки.

Методи і прийоми роботи на заняттях мовного гуртка, на якому вивчаються твори Лесі Ворониної, надзвичайно різноманітні. Найефективнішими є короткі, захоплюючі розповіді вчителя про мову художніх творів, повідомлення учнів реферативного характеру, інформації про наслідки збору матеріалу з мови творів Лесі Ворониної, спостереження над спеціально підібраними й продемонстрованими мовними явищами з наступними висновками тощо.

Як ми вже наголошували, у 5-му класі учні ознайомилися з творчістю Лесі Ворониної, вивчаючи на уроках позакласного читання її детективну повість «Тасмниця Пурпурової планети».

У програмі мовного гуртка для 5-го класу важливе місце посідає тема «Власні назви в художніх творах». На нашу думку, цікавим для проведення такого заняття буде ознайомлення п'ятикласників з художнім твором письменниці «Прибулець з Країни нямликів» [1]. Вибір цього твору зумовлений тим, що в дитячій повісті авторка подала цікавий ономастичний матеріал. Зауважимо, що, хоча деякі мовні особливості дитячих творів були досліджені такими науковцями, як Т. Барсук, О. Бока, Н. Дзюбишина-Мельник, Е. Огар, О. Папуша, О. Петренко та ін., ономастика дитячої літератури незаслужено опинилася на маргінезі наукових досліджень [4; 5].

Твори Лесі Ворониної, зокрема їхня насиченість онімним матеріалом (антропоніми, топоніми, космоніми, зооніми, хрематоніми, ідеоніми, ергоніми, хрононіми та ін.), є цінним художнім матеріалом для проведення дослідницької роботи з учнями в позакласній діяльності з мовознавства.

Пропонуємо орієнтовний план-конспект заняття мовного гуртка в 5-му класі.

Тема заняття: Власні назви в художніх творах.

Мета: поглибити знання учнів про власні й загальні назви, збагатити словниковий запас учнів; популяризувати сучасну українську літературу розвиток творчих і пізнавальних здібностей школярів, виробити навички виразного читання; активізувати розумову діяльність, ініціативу й самостійність, прищеплювати любов до рідної мови та літератури.

Обладнання: виставка книжок Лесі Ворониної.

Хід заняття

I. Оголошення теми і мети заняття.

II. Сприймання й усвідомлення гуртківцями матеріалу.

Учитель. Власні назви (або оніми) – індивідуальні найменування окремих одиничних об’єктів. Належність одиниці – провідна ознака власної назви.

Власні назви з’являються тоді, коли індивідуальне розрізнення набуває суспільної значущості. Розрізняють такі класи власних назв:

- особові імена людей (антропоніми);
- назви географічних об’єктів (топоніми);
- назви космічних об’єктів (космоніми);
- клички тварин (зооніми) та інші.

Серед власних назв значний пласт займають особові імена або антропоніми.

Діалог з учнями:

– У кожного з вас є ім’я. Його вам дали батьки. Чи подобається вам ваше ім’я?

– Чи запитували ви, чому саме таке ім’я вам дали? Чому саме його ви отримали? (відповіді учнів).

Учитель. У безкінечному ряді живих істот людини наділена одним незвичайним правом: вона, і тільки вона, має привілей вибрати наймення – собі, дітям своїм, усьому навколишньому, містам, селам, річкам, звірам, рослинам...

– А хто знає, як називається наука, яка вивчає систему особових імен?

Повідомлення гуртківця - 1:

Наука **антропоніміка** (від грецького антропос – що значить людина і онім – ім’я) – частина великої науки, яка вивчає лише особові імена (індивідуальні імена, імена по батькові, прізвища, прізвиська, псевдоніми тощо). Але антропонімія є частиною більшої науки про власні імена взагалі – ономастики, куди входять, крім антропонімії, географічні назви, найменування космічних об’єктів, назви літературних персонажів, клички тварин, марки машин тощо).

Антропоніми – це особові імена людей.

Учитель. Ім'я, яке дають нам при народженні, – нехай випадкове, нехай не дуже вдале, нехай навіть нелюбе – міцно приростає до нас на все життя, стає невіддільним, зливається з нами.

Кожний з вас прочитав твір Лесі Ворониної «Прибулець з Країни нямликів» і виписав як реально існуючі, так і вигадані авторкою імена персонажів повісті.

Учні по черзі подають інформацію про реальні імена (Олянка, Сашко, бабуся Люба, Галина Петрівна), а потім – вигадані (маленький чоловічок Буцик, циркачі Гам, Гризь, Кусь, джура Панько Довгий Язык). Потім учні дають опис цих персонажів і роблять висновок, що письменниця назвала їх таким чином, що ім'я виконує функцію характеристики образів.

Повідомлення гуртківця 2.

Топонім – (від грец. *топонім* – місце і грец. *ὄνομα* – назва) – назва місцевості, регіону, населеного пункту, об'єкту рельєфу, будь-якої частини поверхні Землі, тобто географічна назва.

Діалог з учнями:

- Які ви знаєте топоніми рідного краю?
- Чи використовуються в художніх творах незвичні топоніми?

Учні по черзі подають інформацію про реальні топоніми (Україна, Дніпро, Червоне море, Балтійське море, Північний льодовитий океан та ін.), які вони знайшли в прочитаній повісті, а потім – вигадані авторкою (наприклад, Країна нямликів).

Гра «Угадай»:

До поданих власних імен підібрати топоніми:

Дмитрик	село Липове
Олянка	Україна
Батьки Олянки	Австралія
Козак Мамай	Балтійське море

Відповіді: Дмитрик народився в Австралії, Олянка мала прожити ціле літо в бабусі в селі Липове, козак Мамай – символ України, батьки Олянки мріяли поїхати на Балтійське море.

Повідомлення гуртківця 3.

Зоонім – власна назва виду, вікостатевої групи або й окремої особини (кличка) тварин. До персоналізованих зоонімів (кличка) відносяться власні назви, що даються свійським тваринам: Рябко, Сірко, Мурчик.

У творі Лесі Ворониної **учні** знайшли зооніми: киця Сарделька, відповідає образу хитрої кицьки, яка прикинулася хворою й користувалася тим, що її господиня, вихователька дитячого садка, дуже любила (*Біля відчиненого холодильника хазяйнувала гладка біла киця. Вона доїдала сметану, старанно вилизуючи пластикову баночку. По підлозі були розкидані зім'яті папірці з масними плямами, хвостики від ковбаси, перев'язані мотузочками, й кілька крихт голландського сиру. Сарделька мружилася від задоволення і голосно муркотіла*); заєць Зюзя – улюбленець дівчинки Олі, вухань з мокрим і холодним носом; австралійська коала Ляля – маленьке пухнасте звірятко, якого Дмитрик врятував під час пожежі в лісі в Австралії.

Діалог з учнями:

- Чи маєте ви вдома якусь тваринку?
- Чому авторка так назвала кішку? Висловіть свою думку.

Бесіда. Учитель ставить учням питання: 1. Які власні назви ми з вами сьогодні розглянули? Яку роль виконують власні назви у творі Лесі Ворониної «Прибулець з Країни нямликів»?

Підсумки заняття.

Ми з вами сьогодні дослідили власні назви повісті Лесі Ворониної «Прибулець з Країни нямликів», усвідомили, яку роль вони виконують у художньому творі.

Отже, заняття мовного гуртка допомагають дітям розширити й поглибити знання, одержані на уроках, виробити й закріпити навички аналізу і синтезу, класифікації та систематизації мовних фактів.

Зміни програм навчання української мови та української літератури, тенденція до інтегрованого навчання буде вимагати від вчителів-словесників пошуку нових форм і методів навчання. Гурткова робота в школі з української мови може допомогти апробувати такі підходи, удосконалити форми та методи роботи.

Перспективи дослідження вбачаємо в розробці низки тем занять гуртка з української мови з використанням художніх текстів, які учні вивчають у школі (програмових чи для позакласного читання) як основи для опанування мови.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Воронина Л. Прибулець з Країни нямликів : повість / Леся Воронина ; художник К. Білетіна. – 3-є вид., без змін. – К. : Грані-Т, 2012. – 135 с.
2. Леся Воронина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/ Леся_Воронина](http://uk.wikipedia.org/wiki/Леся_Воронина).
3. Лопушинський І. П. Позакласна робота з рідної мови у школах нового типу / І. П. Лопушинський, І. І. Маруніч. – Херсон, 1996. – 76 с.
4. Огар Е. Мова дитячого літературного дискурсу : функціонально-комунікативні аспекти дослідження / Е. Огар // Вісник СумДУ. – № 3 (87). – 2006. – С. 10–17.
5. Папуша О. Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії : до проблеми конституювання об'єктів наукового дискурсу / О. Папуша // Слово і час. – 2004. – № 12. – С. 20–26.
6. Потапенко О. І. Гурткова робота з української мови в 4–8 кл. / О. І. Потапенко. – К. : Радянська школа, 1989. – 109 с.
7. Програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям / [Л. Л. Барановська, О. В. Биковська, О. І. Борзенко та ін. ; упоряд. О. В. Лісовий, С. О. Лихота]. – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. – 124 с.
8. Простір української дитячої книги : Леся Воронина : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.barabooka.com.ua/lesya-voronina/>.

9. Січкара О. М. Сучасні дитячі твори в новій шкільній програмі з української літератури / О. М. Січкара, О. А. Слижук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Волчанська Ганна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: методика навчання української мови в школі, лінгводидактика, професійна комунікація.

УДК 378.14

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ МОВОЗНАВЧИХ ТА ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Олена ГОРОШКІНА (Київ)

У статті досліджено проблему організації самостійної роботи студентів-філологів, визначено її значення в освітньому процесі вишів, схарактеризовано ефективні види самостійної роботи, зокрема проекти, охарактеризовано види проектів, з'ясовано їх роль і значення в організації самостійної роботи майбутніх учителів української мови. Акцентовано увагу на міждисциплінарних проектах, що дають змогу інтегрувати знання студентів із різних дисциплін. Доведено дидактичну цінність проекту «Мультимедійний тлумачний словник», актуальність якого викликана необхідністю посилення номінативної функції мови, оскільки електронна версія тлумачного словника, ілюстрованого відповідними малюнками, світлинами, уможливилює бачення реалії, позначеною відповідною лексемою.

Ключові слова: *самостійна робота студентів, проектна діяльність, проект, мультимедійний словник.*

Olena Goroshkina

ORGANIZING SELF-DEPENDENT WORK OF FUTURE TEACHERS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE PROCESS OF MASTERING LINGUISTIC AND LINGUA-DIDACTIC DISCIPLINES

In the article the project activity determined as one of the leading ways to optimize the independent work of students-philologists, characterized by the types of projects are indicated by